

עיונים לשבת פרשת ואמור עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מנהגי אבלות

הרב שאולי גרינפלד

מצוות אבלות

פרשתינו פותחת באיסור הכהנים להיטמא למתים, למעט בני המשפחה הקרובים ביותר:

"ויאמר ה' אל משה אָמַר אל הכהנים בני אהרן, ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו. כי אם לשארו הקרוב אליו, לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו. ולאחתו הבתולה הקרובה אליו אשר לא היתה לאיש – לה יטמא"¹.

הרמב"ם בספר המצוות², מבאר על פי הספרא, שאין כוונת התורה להתיר בלבד לכהן להיטמא לקרוביו, אלא לחייב אותו בכך:

"מאחר שְׁמָנְעָם הכתוב מלהיטמא למת... כדי לכבדם, והתיר להם להיטמא לקרובים, היה אפשר לחשוב שזה תלוי ברצונם ושזו רשות בלבד: רוצה יטמא, אינו רוצה אל יטמא, לפיכך הטיל עליהם את זה וחייבם בחיוב, והוא אמרו יתעלה: 'לה יטמא'".

הכהן מצווה להיטמא לקרוביו. מה העניין בכך? ממשיך הרמב"ם ומבאר:

"מצווה זו עצמה, היא מצוות אָבֵל. כלומר: שְׁכַל אדם מישראל חייב להתאבל על קרוביו... ומחמת חומר חיוב זה פָּרַשׁ בכהן שהוא מוזהר על הטומאה, שיטמא על כל פנים כשאר ישראל, כדי שלא יקלו ראש בדיני האבלות".

הרמב"ם מלמד אותנו חידוש גדול: התורה חייבה את הכהן להיטמא לקרוביו, כדי ללמד שיש על כל אדם

מישראל מצווה מהתורה להתאבל על קרוביו! הקדוש ברוך הוא בחר שלא ללמד את מצוות אבלות באופן ישיר ומפורש, אלא להכניס אותה בתוך מצוות הכהנים, בכדי ללמד אותנו שלא לזלזל במצווה זו: אפילו הכהנים, שכל כך מצווים על הטהרה, הצטוו להיטמא לקרובים, בכדי שיתנו את היחס הנכון למנהגי האבלות.

הצורך במנהגי אבלות

על הצורך בנהיגת מנהגי אבלות, כתב הרמב"ם בשתי מקומות, בהלכות אָבֵל, ובמורה נבוכים. וכך כתב הרמב"ם בהלכות אָבֵל³:

"כל מי שאינו מתאבל כמו שצוו חכמים – הרי זה אכזרי. אלא יפחד וידאג ויפשפש במעשיו ויחזור בתשובה... והרי הוא אומר⁴: 'הכיתיה אתם ולא חָלוּ' – מכלל שצריך לחול".

נראה, שבדברים אלו, ישנם שני טעמים לחובת האבלות:

א. שלא יהיה אכזרי. אכזרי, הוא אדם שמגלה אדישות לסבלם של אחרים. כדרך שכתב הרמב"ם על מי שאינו רוצה לתת צדקה⁵:

"וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם – יחוש ליחוסו, שאין אכזריות מצויה אלא בגויים. שנאמר: 'אכזרי המה ולא יִרְחֲמוּ'".

כך אדם שאינו נוהג מנהגי אבלות, מגלה אדישות לאובדנם של קרוביו.

1 י"ג, י"ב. 3
2 ירמיהו ה, ג. 4
3 מתנות עניים י, ב. 5

1 ויקרא כ"א א – ג.
2 עשה ל"ז.

הנחמה

אדם שחווה אבדון, שקוע באופן טבעי בצער, וזקוק למנהגי האבלות כדי לתת פורקן לנפשו. הנחמה תוכל לבוא רק אחר כך, מתוך מבט מאמין על הישארות הנשמה ועולם השכר שאליו היא הולכת. וכפי שכתוב באורות הקודש¹¹:

"המוות הוא חזיון שווא, טומאתו היא שקרו. מה שבני אדם קוראים מוות - הרי הוא רק תגבורת החיים ותעצומתם. ומתוך השקיעה התהומית בקטנות אשר יצר לב האדם השקיע אותו בה, הרי הוא מצייר את תגבורת החיים הזחת בצורה מדאיבה וחשוכה שהוא קוראה מוות".

נשמת האדם אינה אובדת. להיפך - היא עברה למציאות שמתאימה לה יותר. אלא שבעינינו הקטנות שלנו נתפס המוות בתחושה של אובדן וכאב.

הרמב"ם עצמו¹², כבר כתב שאין להפריז בהנהגת האבל:

"אל יתקשה אדם על מתו יתר מדאי, שנאמר¹³: 'אל תבכו לַמֵּת ואל תִּנְדּוּ-לוֹ, כלומר: יתר מדאי, שזהו מנהגו של עולם, והמצער עצמו יותר על מנהגו של עולם הרי זה טיפש. אלא כיצד יעשה? שלשה לבכי, שבעה להספד, שלשים יום לתספורת ולשאר החמשה דברים".

מנהגי האבלות, כפי שלימדו אותנו חז"ל, נותנים ביטוי מאוזן לצורך הנפשי של האבלים: מצד אחד, האבל מקבל את ההזדמנות לבכות ולהביע את כאבו הגדול, אך מאידך - נקבעגבול לתקופות ימיה האבל - עד שלושה ימים לבכי, עד שבעה ימים לבכי וכו'. התאבלות מעבר לנדרש, נתפסת בעיני הרמב"ם כטיפשות: המוות הוא מנהגו של עולם, ועל כן אין היגיון בהשתקעות בצער על כך.

ב. לעורר את האדם לתשובה. המפגש עם מוות וההיעדר, אמור לזעזע את האדם, להזכיר לו שגם הוא אינו נצחי, ועליו להתעורר ולנצל את חייו כראוי.

אמנם, ייתכן גם שכוונת הרמב"ם רק לטעם השני, וכוונתו שלא יהיה האדם אכזרי על עצמו, אלא יתעורר לחזור בתשובה. וכך ראיתי שביאר מרן הראשון לציון הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל בספרו משפטי עוזיאל⁶. הרב עוזיאל נשאל האם אדם חייב לנהוג מנהגי אבלות על אחיו, למרות שאחיו המנוח היה נוהג למרר את חייו, ופסק לפי דברי הרמב"ם הללו, שאכן עליו לנהוג מנהגי אבלות, כיון שהאבלות אינה לכבוד הנפטר, אלא בכדי לעורר את הנשארים.

במורה נבוכים⁷, מבאר הרמב"ם את ההיגיון שמאחורי הדינים שלימדה התורה לגבי חייל המוצא במלחמה אשת יפת תואר. התורה מצווה, שאחר שהביא החייל את האשה לביתו, יאפשר להתאבל על הוריה, כמו:

"והסירה את שמלת שביה מעליה, וישבה בְּבֵיתָהּ, ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים"⁸.

והטעם לכך:

"ואין למונעה מלהתאבל ולהתנוול ולבכות... כי לאבלים נחת בבכיותם ועוררות אבלם עד כלות כוחותיהם הגופניים, מלסבול אותו המאורע הנפשי, כמו שיש לבעלי השמחה נחת במיני השחוק".

הרמב"ם מסביר, שהאדם צריך לתת ביטוי לרגשות שסוערות בו. ולכן אדם שחווה אבדן צריך לקבל את האפשרות לבכות ולהתאבל, ממש כמו שאדם שמח צריך את האפשרות לצחוק.

על דרך זו, כתב מרן הראי"ה קוק זצ"ל, לתלמידו הגדול מרן הגרי"מ חרל"פ זצ"ל, במכתב ניחומים לאחר פטירת אחיו⁹:

"כל אותו האבל והקדרות, אינו אלא עניין אשר נתן לבני אדם מחולשת הכרתם של רַבָּא דְעֵלְמָא¹⁰, ולא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע".

11 חלק ב עמ' שצ"ב בפרק שנקרא 'חזיון המוות'.

12 שם הלכה י"א.

13 ירמיהו כ"ב, י.

6 חלק ט יורה דעה סימן מ"ה.

7 ג, מ"א.

8 דברים כ"א, י"ג.

9 אגרות הראי"ה ב סימן תרס"ג עמ' רע"ו.

10 רוב אנשי העולם.